

ZA ZAKLADATELEM BRNĚNSKÉ JAZYKOVĚDNÉ GERMANISTIKY ANTONÍNEM BEEREM (1881–1950)

„Patřil k vědcům s bohatými znalostmi a zkušenostmi ze zahraničí, které získal během častých studijních pobytů na řadě evropských univerzit. Byl to člověk pevného charakteru (...)“¹ napsal o profesoru germánské jazykovědy na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně Antonínu Beerovi přední brněnský germanista Zdeněk Masařík (1928–2016), který dále rozvíjel jazykovědné dílo svých předchůdců a učitelů zakořeněné v brněnské germanistice od dob působení zakladatele tamější germanistické jazykovědné větve.

Převážná část života a vědeckého působení Antonína Beera je spjata s trojúhelníkem měst Třeboň, Praha a Brno. Beerova životní pouť začala v jihočeské Třeboni, kde se 8. května 1881 narodil do české rodiny hodináře a zlatníka. Zde také zahájil gymnaziální studia, která dokončil na c. k. reálném gymnáziu v Křemencově ulici v Praze. Po maturitě r. 1899 začal studovat germánskou a slovanskou filologii a filozofii na pražské české filozofické fakultě. K jeho profesorům patřili bohemista Jan Gebauer (1838–1907) a germanista Václav Emanuel Mourek (1846–1911), kteří ovlivnili svého žáka po stránce jazykově-teoretické i metodologické. Mourkův vliv na A. Beera je patrný i v oblasti vědeckých zájmů na poli germanistické filologie. Z Mourkových přednášek a seminářů ho oslovilo především čtení gótských textů a vývoj německého jazyka s důrazem na nejstarší německé písemné památky. Na studiích v Praze setrval Antonín Beer do letního semestru 1901 a pokračoval v nich pak v letním semestru 1903. Studium a poznatky z germánské filologie mezitím prohloubil v rámci studijního pobytu ve Vídni v letech 1901–1902, kde studoval u medievistů Maxe Hermanna Jellinka (1868–1938) a Carla von Krause (1868–1952). Na vídeňská studia bezprostředně navázal v letech 1902–1903 v Berlíně. Zde navštěvoval přednášky Gustava Roetha (1859–1926) o dějinách německé filologie a literatury a o dvorské kultuře vrcholného středověku, ke kterým připojil gótská cvičení; v gótsčině měli tehdy odchovanci V. E. Mourka u berlínských profesorů velmi dobrou pověst. V přednáškách Maxe Roedigera (1850–1918) se seznámil s mytologií germánských národů a interpretací německých památek z 8.–11. století. Zaujala ho také gramatická cvičení zaměřená na syntax gótsčiny, která vedl profesor srovnávací jazykovědy Wilhelm Schulze (1863–1935), „jehož prvním českým žákem jsem byl a jehož vlídnosti i poutavosti (...) rád vzpomínal“.² Řadu Beerových zahraničních studijních pobytů pak uzavírá studium ve Freiburgu v akademickém roce 1903/04, kde ho především oslovil svými přednáškami Friedrich Kluge (1856–1926) jako „učitel vynikající a milý, řečník znamenitý. (...) Byl člověk ušlechtilý, pro svou vědu ideálně a vytrvale zanícený, mírný“.³ V době freiburského pobytu obhájil A. Beer práci *Der gotische absolute Dativ*, kterou

1 Masařík, Z.: Die linguistische Germanistik in Brünn — Antonín Beer und Leopold Zatočil. In: Tvrdlík, M. — Vodrážková-Pokorná, L.: *Germanistik in den böhmischen Ländern im Kontext der europäischen Wissenschaftsgeschichte (1800–1945)*. Wuppertal 2006, s. 105–112, zde s. 111.

2 Beer, A.: Oldřich Hujer. *Naše věda* 22, 1943, s. 37–49, zde: s. 41–42.

3 Beer, A.: Friedrich Kluge. *Časopis pro moderní filologii*, 13, 2, 1926, s. 177–179, zde s. 179.

OPEN ACCESS

vedl profesor Mourek, a zároveň složil na pražské české univerzitě rigorózní zkoušky z germánské a slovanské filologie; koncem února 1904 byl promován na doktora filozofie (PhDr.). Po studiích vyučoval v letech 1904–1920 na středních školách na pražských Královských Vinohradech a v Českých Budějovicích, odkud se vrátil zpět do Prahy. Svou středoškolskou pedagogickou činností splnil závazek svého otce, že jeho syn vykompenzuje státní stipendium udělené ministerstvem kultu a vyučování za účelem studia na německých univerzitách pedagogickým působením v trvání šesti let na tuzemských státních středních školách. Dobu středoškolských prázdnin využíval k cestování a studiu odborné literatury v univerzitních knihovnách po Evropě — v Berlíně, v Mnichově, v Holandsku (1912) a ve Švédsku, kde v r. 1914 pobýval v Uppsale a Stockholmu. Beerova akademická dráha pokračovala habilitací v r. 1916 na české univerzitě v Praze. Jeho habilitační žádost posuzovali v komisi germanisté Josef Janko (1869–1947) a Arnošt Kraus (1859–1943) a profesor srovnávací jazykovědy Josef Zubatý (1855–1931), kteří ohodnotili předloženou habilitační práci *Tři studie o videch slovesného děje v gotštině* jako velmi zdařilou. Profesor Janko poukázal ve svém posudku zejména na „metodologické provedení, akribii a vůbec velký přínos“⁴ práce. V letech 1916–1920 vyučoval A. Beer jako soukromý docent na pražské filozofické fakultě. Přelomovou událostí v jeho vědeckém i osobním životě bylo založení univerzity v Brně, která se stala od svého založení 28. ledna 1919 dalším centrem vzdělání a nositelkou kultury v Československu. K prvním katedrám na brněnské univerzitě patřil také seminář germánské filologie, u jehož kolébky stáli dva ordináři — jazykovědec Antonín Beer a literární vědec Jan Krejčí (1868–1942). Brněnskou univerzitu pak A. Beer už neopustil: působil zde v letech 1920–1950 jako profesor germánské jazykovědy, ředitel semináře germánské filologie a v období 1928 až 1929 byl děkanem Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Během svého dlouholetého působení v Brně uplatňoval dvě důležité vlastnosti, a to vědeckou akribii a výborný organizační talent. Jako vynikající organizátor se podílel jak na vědecké činnosti začínající fakulty, tak i na zabezpečení jejího materiálního a prostorového vybavení (např. zde vybudoval základ germanistické knihovny). Po r. 1945 se významně podílel na znovuotevření brněnské filozofické fakulty. Zároveň dojížděl do Prahy, kde vzhledem ke ztrátám v personálním zastoupení oboru způsobenými v předválečném období a během 2. světové války přednášel a vedl semináře. Poslední roky Beerova života zásadně ovlivnil únorový převrat v r. 1948. V souvislosti s politickými a společenskými změnami ho zasáhla ztráta akademických svobod: jako nekompromisní obhájce striktního oddělení vědy od politiky a kritik prokomunistického politického zaujetí některých členů habilitačních komisí byl odvolán ze všech funkcí. Komunistická garnitura s ním zacházela jako s nedůvěryhodným a byl sledován s podezřením na protistátní činnost s obavou z emigrace. Od dalších postihů ho uchránila náhlá smrt. Zemřel 9. března 1950 v Brně, odkud byl převezen do rodinné hrobky v rodné Třeboni. V tomto jihočeském městě se tak uzavřel okruh trojice působišť tohoto germanisty a jazykovědce, který byl v Třeboni před 69 lety započat.

4 Masařík, Z.: Die linguistische Germanistik in Brünn — Antonín Beer und Leopold Zatočil. In: Tvrdík, M. — Vodrážková-Pokorná, L.: *Germanistik in den böhmischen Ländern im Kontext der europäischen Wissenschaftsgeschichte (1800–1945)*. Wuppertal, 2006, s. 105–112, zde s. 109.

Antonín Beer vykazoval v oblasti germánské filologie širokou paletu vědeckých zájmů,⁵ která se promítla i do výuky. Zde pojednával s důkladnou znalostí problematiky a bibliografie i o tématech, kterým se bezprostředně vědecky nevěnoval. Ve vědecké práci se zaměřoval zejména na otázky gótské syntaxe, kde navázal na výzkumy gótsčiny svého učitele Václava Emanuela Mourka. To dokládá i Beerova disertační práce *Kleine Beiträge zur gotischen Syntax. Der gotische absolute Dativ* (1904), kde se v otázce teorie dativu přiklonil k Mourkově tezi, že dativ je v germánských a slovanských jazycích rozdílný pouze v jeho kvantitativním použití, a odmítl tak názor Heinricha Winklera (1848–1930), že rozdíl v dativu mezi oběma jazykovými skupinami je dán kvalitativně jeho obsahem. Svůj vztah k profesoru Mourkovi promítl A. Beer také do posmrtného vydání Mourkovy habilitační práce *Syntaxis sloves v Ulfilově gothském překladě ev. sv. Lukáše na základě srovnání s prvopisem řeckým* z r. 1883, ve které Mourek nalezl u Ulfily „nové svědectví samostatnosti, že totiž nepřekládal, jak se říká otrocky, nýbrž bedlivě přemýšlel a vnikati se snažil v ducha své předlohy, převáděje nikoli slova, nýbrž smysl znění řeckého (...)“.⁶ K opožděnému zveřejnění Mourkovy habilitační práce se pak Antonín Beer vyjádřil slovy, že „(...) příčinou byla jednak kusost probíraného materiálu, jednak však i okolnost, že o otázkách zde řešených Mourek hodlal vydati a později také vydal obšírné spisy jiné“⁷. Další Beerovy příspěvky ke gótsčtině zahrnují osm studií označených jako *Gotica*, které sice nejsou rozsáhlé, ale hodnotné po obsahové stránce. Jejich přínos spočívá v rozšíření výzkumu gótsčiny a její syntaxe o perspektivu konfrontace gótsčiny s řečtinou, starou horní němčinou a staroslověnštinou. Pro takový metodologický postup byl Beer teoreticky a prakticky skvěle připraven a vybaven výbornými znalostmi klasických jazyků a studiem slovanské filologie. V příspěvku *Wulfila překladatel se zabýval výzkumem Wulfilovy překladatelské techniky v konfrontaci řečtiny a gótsčiny*; Beerův názor, že je třeba u gótského překladu Bible zkoumat z diachronního hlediska nejen rozdíly, ale i paralely gótsčiny a ostatních germánských jazyků s řeckou předlohou, rozporoval tezi znalce gótsčiny Hanse Stolzenburga z r. 1905, který při výzkumu dospěl k závěru, že Wulfila jazyk Bible vědomě počítal a že se tedy jedná o řecko-gótský literární jazyk. Bohužel Beer reagoval jen na některé izolované doklady ve Stolzenburgových výkladech a ve výzkumu nebyl systematický. Svou pozornost věnoval A. Beer také gótským zlomkům výkladu evangelia sv. Jana, tzv. *Skeireins* (*Skeireins dílo Wulfilovo?*, 1907). Zde prokázal na základě rozsáhlé analýzy, že mezi textem *Skeireins*, určeným pouze pro řecky vzdělané teology, a gótským překladem Bible jsou syntakticko-stylistické rozdíly, a proto je Wulfilovo autorství *Skeireins* sporné. V oblasti gótské syntaxe se A. Beer dále zaměřil na absolutní nominativ v gótsčtině (*Gab es einen gotischen Nominativus absolutus?*, 1912), na sloveso bez pronominálního subjektu (*K otázce o slovese bez pronominálního podmětu v jazyce gotském*, 1908) nebo na vliv hlavní věty na modus věty vedlejší v gótsčtině a jiných germánských jazycích (*Příspěvek k dějinám otázky o vlivu věty vedlejší v jazyce gotském*, 1910), kde potvrdil tezi V. E. Mourka, že

5 K bibliografii Antonína Beera srov. Zatočil, L.: Antonín Beer — Vědec a učitel. *Naše věda*, 27, 1950, s. 132–142.

6 Beer, A.: Mourkova práce habilitační. *Věstník České akademie*, 23, 1914, s. 92–101, zde s. 93.

7 Beer, A.: Mourkova práce habilitační. *Věstník České akademie*, 23, 1914, s. 92–101, zde s. 92.

pro volbu modu jsou v gótštině rozhodující vlastní okolnosti věty vedlejší. Všechny příspěvky ke gótštině byly východiskem pro Beerovo syntetizující a nejrozsáhlejší dílo *Tři studie o videch slovesného děje v gótštině* (I. Dějiny otázky, 1915; II. O platnosti předpon fair-, faura-, fra-, dis-, du-, 1918; III. Gy- v slovesných složeninách, 1921), ve kterém dospěl na bázi výzkumu bohatého materiálu ca. 760 slovesných tvarů k závěru, že jejich předpony nejsou na rozdíl od slovanských jazyků formálním prostředkem určitého průběhu slovenského děje. Beerova badatelská práce, její metodologie i výstupy sice odpovídají tehdejší jazykovědným premisám, ale svým výzkumem gótštiny z konfrontativní perspektivy přesáhl A. Beer rámec germánské jazykovědy do oblasti srovnávací indoevropské jazykovědy a přispěl k poznatkům o verbálních aspektech ve slovanských a baltských jazycích. I když bylo později pojetí a vymezení obou verbálních aspektů ve vztahu ke slovesnému vidu ve slavistické lingvistické teorii modifikováno, zaslouží si Beerův konfrontativní postup uznání. V české germanistice patřil A. Beer svého času k nejlepším znalcům gótské problematiky, který dosáhl renomé i v zahraničí, ačkoliv většina jeho příspěvků byla v souladu s tehdejší území a snahou českého akademického prostředí podpořit rozvoj češtiny jako odborného jazyka psána v češtině a výstupy jeho výzkumů zůstaly mezinárodnímu okruhu znalců známé jen zprostředkovaně a v omezené míře.

Dalším okruhem Beerova zájmu byla srovnávací germanoslavistická nebo germanobohemistická jazykověda. K této tematické oblasti se váže studie *O stopách vlivu německého v češtině staré* (1905) a *Nová hypotéza o příčinách změn hláskových* (1907), kde se věnoval kromě otázek příbuznosti baltoslovanských a germánských jazyků také možnému vlivu německé přehlásky a monoftongizace a diftongizace na odpovídající hláskové procesy v češtině. Na rozdíl od svého učitele Jana Gebauera a germanisty Josefa Janka zcela odmítl Antonín Beer v tomto směru německý vliv na češtinu a obrátil se jednoznačně proti každému neodůvodněnému vlivu jednoho jazyka na druhý; tato teze ovšem z dnešního pohledu vyžaduje s ohledem na poznatky o jazykových kontaktech revizi a doplnění.

V letech 1917–1921 vedl Antonín Beer s profesorem pražské české germanistiky a literárním vědcem Arnoštem Krausem polemiku o užívání německých adjektiv *böhmisch* a *čechisch* ve významu *český*. Arnošt Kraus, který v kontextu aktuální doby nastínil záměrně se zkreslením a v duchu společenského a politického programu Realistické strany T. G. Masaryka (1850–1937) tuto problematiku r. 1906 v prvním svazku časopisu *Čechische Revue* (5 sv., 1906–1908, 1910–1912), se vrátil k této otázce krátce před koncem 1. světové války. V této přelomové době pro československé dějiny chtěl cíleně prokázat pro mimovědecké účely vývoj kulturní a politické svěbytnosti českojazyčného prostředí, který vyvrcholil vznikem samostatného Československa. Proto vydal v časopisu *Naše doba* rozsáhlý článek *Böhmisch nebo Tschechisch* (1917). Na Krausův názor, že přídatné jméno *böhmisch* postupně ztrácí v jazyce svůj význam ve prospěch adjektiva *čechisch* reagoval Antonín Beer článkem *K dějinám slov böhmisch a čechisch* (1917), kde se pokusil filologickým rozbořením na základě historie obou slov a jejich výskytu věcně zodpovědět otázku, kdy, kde a proč byla slova *böhmisch* a *Böhme* nahrazena výrazy *čechisch* a *Čeche*. Na základě zevrubného výzkumu pak dospěl k závěru, že přídatné jméno *böhmisch* neztratilo svůj význam a že nedošlo k významovému rozkolu mezi slovy *böhmisch* a *čechisch*. Oba germanisté

spolu vedli polemiku až do r. 1921, kdy se A. Beer po svých příspěvcích *Ještě jednou böhmisch a čechisch. Na obranu.* (1921) a *Doslov k případu prof. dra. A. Krause* (1921) od debaty vzhledem k bezvýhodnosti nalezení společného konsensu na bázi věcných argumentů distancoval. Teprve o mnoho let později, krátce před vypuknutím 2. světové války, kdy slavil A. Kraus 80. narozeniny, byla tato ostrá polemika ukončena smírem.

Svou vědeckou činnost spojil Antonín Beer také s členstvím v řadě předních vědeckých institucí, akademií a spolků, např. *Královské české společnosti nauk*, *České akademii věd a umění* a *Národní radě badatelské*.

Kromě vědecké činnosti byl Antonín Beer spoluvydavatelem časopisu *Věda česká* (1914–1921). V oblasti redakční práce se seberealizoval v brněnském časopisu a kritickém měsíčníku *Naše věda* (1921–1950), který založil a téměř 30 let vedl v pozici hlavního redaktora. Od počátku vydávání *Naší vědy* bylo Beerovým cílem informovat širokou veřejnost o výsledcích a úspěších českých vědních odvětví a pokusit se o mezioborovou integraci české vědy a lepší vzájemné poznání jednotlivých oborů. Příspěvky A. Beera se objevily také v *Časopisu pro moderní filologii*, a to již od doby jeho založení. Antonín Beer zde publikoval odborné články o gótštině (např. *K syntaxi gotské spojky miththanei*, 1912) nebo recenze a medailony významných germanistů (např. Friedricha Kluge, 1926).

Zásluhou Antonína Beera se plně rozvinula diachronně a široce zaměřená jazykovědná germanistika v Brně, která vycházela z konfrontační metodologie výzkumu a zasahovala do dnes aktuální tematiky vztahu civilizace a jazyka. Svou vědeckou práci zapsal A. Beer brněnskou germanistiku, o kterou důsledně pečoval, a to i výchovou vědeckého dorostu, do širšího kruhu germánského jazykozpytu; o zajištění kontinuity oboru na brněnské univerzitě se postaral jeho žák Leopold Zatočil (1905–1992). O tom, že byl A. Beer příkladným vyučujícím nejen s širokým rozhledem, ale i s přátelským přístupem ke studentům, svědčí sborník *Hrst studií a vzpomínek* (1941), který mu v těžké válečné době věnovali jeho žáci. „Jako rodilý Jihočech se postupně cítil ve svém nehlubším bytí jako Moravan“,⁸ napsal o Antonínu Beerovi Zdeněk Masařík, který si stejně jako další generace brněnských germanistů hluboce vážil Beerova přínosu a významu pro obor. I přes tematický a metodologický posun daný rozvojem poznatků ve filologických oborech odkazuje současná germanistika na tradice jazykovědného výzkumu profilovaného jedním z představitelů prvních generací tohoto oboru tzv. moderní filologie, jakým byl profesor Antonín Beer.

Lenka Vodrážková | Ústav germánských studií FF UK | nám. J. Palacha 2, 116 38 Praha 1

ORCID ID: 0000-0003-3984-385X

e-mail: lenka.vodrazkova@ff.cuni.cz

8 Masařík, Z.: Die linguistische Germanistik in Brünn — Antonín Beer und Leopold Zatočil. In: Tvrdík, M. — Vodrážková-Pokorná, L.: *Germanistik in den böhmischen Ländern im Kontext der europäischen Wissenschaftsgeschichte (1800–1945)*. Wuppertal 2006, s. 105–112, zde s. 105.